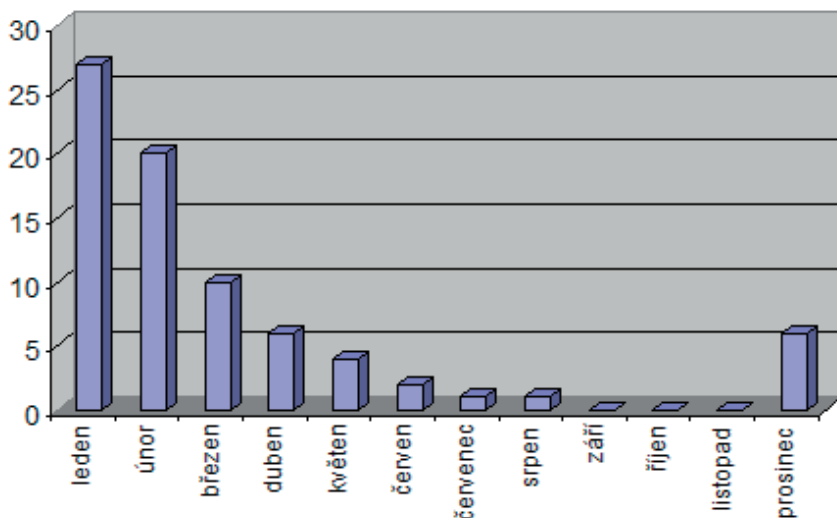

OBNOVOVÁNÍ OBECNÍCH PŘEDSTAVENÝCH NA PANSTVÍ BUCHLOV V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Lukáš Čoupek, Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Na základě analýzy záznamů o renovacích z let 1807–1849 se podařilo popsat způsob, okolnosti a podmínky výměny pudmistřů a fojtů.

Až do zavedení univerzálního obecního zřízení roku 1850 byla obecní samospráva více méně vnitřní záležitostí vrchnosti. Díky tomu, že vycházela z tradic a dosavadních zvyklostí, sice vykazovala v rámci jednotlivých regionů v základních rysech shodné znaky, v detailech se mohla lišit panství od panství. Na východě Moravy se o vůdčí pozici v jednotlivých vsích a městečkách dělil pudmistr jako reprezentant obce s fojtem, který zastupoval zájmy vrchnosti. Víme, že toto pravidlo platilo také na buchlovském panství, a známe také základní údaje o kompetencích pudmistřů.¹ Mnohem více nám však dochované prameny sdělují k otázkám souvisejícím s tzv. renovací neboli obnovou pudmistrovského úřadu. Zajímavé je zejména sledovat, jak dlouhé bylo funkční období jednotlivých pudmistřů, jak probíhal proces výměny, popřípadě také zda byla nějaká kritéria, jež musel uchazeč o funkci splňovat. Hlavním zdrojem informací je soubor protokolů z renovace, které se zachovaly z první poloviny 19. století ve velmi hojném počtu. Jejich podoba i obsah jsou prakticky neměnné a zřetelně ukazují na ustálený systém fungování samosprávy v poddanských vsích buchlovského dominia. Jak tedy ono obnovování čili renovace probíhala?

Graf 1. Počet renovací obecních úředníků na panství Buchlov dle měsíců v letech 1807–1849.

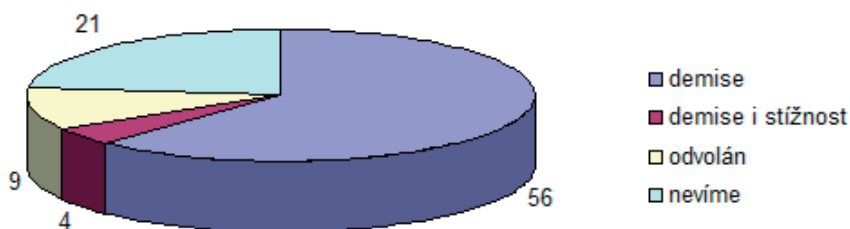
Srovnáním dat všech dochovaných záznamů o renovacích z let 1807–1849² se nepodařilo nalézt ani jediný rok, kdy by byla provedena renovace ve všech obcích, zároveň ale lze doložit, že v letech 1830–1849 (z této doby jsou záznamy nejlépe dochovány) nebyl jediný rok, kdy by nebyla provedena alespoň nějaká. Je tedy zřejmé, že renovace probíhala dle potřeby pouze tehdy, jestliže vyvstala z určitého důvodu nutnost změny. O těchto důvodech

bude ještě řeč, nyní si povšimneme doby, kdy k výměnám pudmistra docházelo. Z grafu č. 1 vysvítá, že drtivá většina renovací proběhla v prvních měsících roku – lednu, únoru, popřípadě březnu. Naproti tomu každoroční uzavírání obecních účtů probíhalo na přelomu roku.³ Účet musel být předložen ke schválení obci i vrchnímu úřadu. Tehdy se nejen ukázaly schopnosti pudmistra, ale také nastal nejhodnější okamžik k rozhodnutí o tom, zda může pokračovat, či bude potřeba provést renovaci. Celé úřední řízení nějakou dobu trvalo, nástup nového pudmistra do úřadu pak tedy logicky připadl právě na začátek roku.

Velká část žádostí o propuštění také nese prosincové datum, ale i když by byly podány dřív, z výše uvedených důvodů bylo nevhodnější počkat na řádný termín. Za příklad si můžeme vzít Břestek. V září roku 1846 obec adresuje vrchnímu úřadu list následujícího znění: „*Já, níže psaný, a celá obec břestická svoju nejponíženejší žádost slavnému ouřadu vrchnostenskému s tou největší ponížeností předkládáme, a sice: Poněvadž náš pudmistr Johan Martan, s kterým my až posaváde jsme spokojeni byli, ale již s jeho řízením dočista spokojeni nejsme, jakož také on sám to uznává, že on k tomu hoditelný nejní, a sám vejpověď nám již dává z tej příčiny, že s ním též ani ouřad vrchnostenský nejní spokojený a že má vejpověď, že se za pudmistra nehodí. Tehdy jak pudmistr Johan Martan, též celá obec žádá slavný ouřad vrchnostenský, aby nám povoleno bylo sobě nového pudmistra voliti.*“ Na celé věci není zajímavé jen to, že se obec i pudmistr dohodli v klidu bez žalob a sporů, ale především to, že k renovaci došlo až 6. února následujícího roku. Z toho jasně vyplývá, že se dohodli na dokončení funkčního období tak, aby renovace proběhla v obvyklém termínu. Podobně tomu bylo roku 1843 na Salaši. Pudmistr podal demisi a obec zvolila nové kandidáty už v květnu, ovšem renovace proběhla až v prosinci. Zřejmě tedy byla výměna odložena až na konec roku.⁴

Nejčastějším důvodem renovace bylo, že sám pudmistr již nechtěl ve své práci pokračovat. Jak je patrné z grafu č. 2, ve většině případů, kdy známe příčinu ukončení jeho funkčního období, je jí právě odchod na vlastní žádost. Případů, kdy zároveň s demisí také obec vyjádřila svou nespokojenost, nebo kdy byl přímo odvolán z iniciativy obce, či dokonce vrchního úřadu panství, je daleko méně.

Obvykle tedy, nechtěl-li již pudmistr pokračovat v následujícím roce ve výkonu své funkce, předstoupil před obecní shromáždění a veřejně oznámil svůj úmysl. Obec k tomu zaujala stanovisko. Většinou to znamenalo, že vyjádřila svůj souhlas, někdy mohla přidat své připomínky k nedostatkům jeho práce, nebo naopak svou spokojenost a vyslovení zájmu, aby ve svém úřadě pokračoval. Tyto připomínky společně se žádostí o provedení renovace v písemné formě byly předány vrchnímu úřadu.⁵ Součástí žádosti již mohla být i jména nově navržených kandidátů, z nichž měl vzejít nástupce odcházejícího pudmistra. Většinou však byl o jejich výběru pořizován zvláštní protokol, jenž sloužil jako příloha žádosti o renovaci. Pokud chtěla pudmistra odvolat obec, byl postup prakticky stejný. Nejprve v obecní hromadě oznámila pudmistrovi, že s ním není spokojená, následně požádala vrchnostenskou kancelář o povolení volby nového.⁶

Graf 2. Důvody výměny pudmistra v obcích panství Buchlov.

Jak probíhal výběr kandidátů na nového pudmistra? Bylo zvykem, že obec sama navrhla tři kandidáty, ze kterých si poté vrchní úřad vybral nejvhodnějšího adepta. Tento počet nebyl patrně nijak striktně určen, neboť známe několik případů, kdy byl navržen i jiný počet kandidátů. Spíše šlo o zaužívaný úzus, jenž mohl vycházet ze starších obyčejů. V drtivé většině případů byl také skutečně aplikován.⁷ Výběr kandidátů probíhal na obecním shromáždění hlasováním oprávněných voličů. Mimo vši pochybnost o tom svědčí zápisy, které byly z této volby pořizovány a byly přikládány jako příloha k žádosti o renovaci. Zápis nazývaný *votum* (z latinského *votum* = hlasování) obsahoval seznam voličů a u každého z nich bylo poznamenáno, kterou osobu volil. Hlasovalo se tedy veřejně a samozřejmě nehlasovali všichni obyvatelé obce. Hlasovací právo bylo výrazně omezeno jen na malou část obyvatel vesnice. Nebylo vázáno na osobu, ale na dům, proto bylo důležitou částí vota také číslo popisné, uváděné obvykle ještě před jménem. Počet hlasujících tedy závisel na velikosti vesnice, pohyboval se od méně než dvaceti osob v Medlovicích, do přibližně padesáti v Buchlovicích.⁸ I když předpokládáme, že volili pouze ti, kteří se osobně účastnili shromáždění, přesto se zdají tato čísla velmi nízká. Mohlo by znamenat, že volili pouze osedlí, tj. vlastníci gruntu. Lze ovšem doložit případ, byť pouze jeden jediný, kdy domkáři do renovace pudmistra zasáhli. Roku 1837 podala obec Stupava stížnost na svého pudmistra, kterou podepsali jak osedlí, tak domkáři. A domkáři se také potom účastnili volby pudmistra nového. Tento případ je naprosto ojedinělý nejen na Stupavě, ale na celém panství.⁹ Zcela zvláštní situace panovala v obcích Salaš a Staré Hutě. Zde totiž domkáři volili prostě proto, že zde ani jiná vrstva obyvatelstva nebyla.

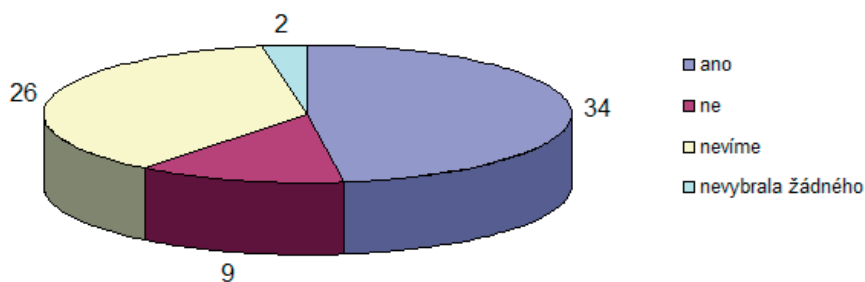
Návrh obec předložila vrchnímu úřadu, který stanovil datum vlastní renovace. Ve stanoveném termínu se dosavadní pudmistr, zástupci obce a navržení kandidáti dostavili do panské kanceláře. Zde vrchní úředník oznámil, kterého z nich vybral jako nového obecního představeného. Nejprve ale musel ten dosluhující složit účty, a to nikoliv obrazně, ale doslova. Obecní účet byl totiž nyní veřejně po jednotlivých položkách předčítán zástupcům obce, kteří pak vyslovili souhlas (popř. nesouhlas) s tím, co jim bylo předneseno. Tento souhlas mohl být spíše formálního charakteru, neboť z některých náznaků vyplývá, že byl obecní účet již předtím schválen obecním shromážděním.¹⁰ S tím souvisí také potřeba finančního narovnání případných pohledávek obce u pudmistra nebo i naopak. Bylo nepochybně žádoucí, pochopitelně v první řadě pro věřitele, ale i pro nového pudmistra, jenž tak mohl nastoupit úřad s čistým štítem, aby byl dluh vyrovnán ještě před renovací. Svědčí o tom list osvětimanského pudmistra Jiřího Cveka, jenž v odpověď na výzvu vrchního úřadu k volbě a renovaci žádá o odložení stanoveného termínu, „*by dříve obec jemu patřící peníze zložila*“.¹¹ Starý pudmistr byl propuštěn ze služby tak, že byl podáním ruky zbaven služební přísahy, kterou pak jeho nástupce slavnostně složil, když se mu nejprve dostalo poučení o povinnostech jeho úřadu příslušejících. Složením přísahy a stvrzením protokolu podpisy přítomných renovace skončila.¹²

Povšimněme si také, kdo se renovace účastnil. Ze strany obce to byli v první řadě zvolení kandidáti a odcházející pudmistr. Vrchnost zastupoval vrchní úředník a aktuár, občas se také na renovačních protokolech vyskytují podpisy dalších úředníků velkostatku – správce nebo důchodního. Na protokolech z výměny pudmistrů a fojtů ze čtyřicátých let 19. století se dále vyskytují i podpisy dalších dvou osob titulovaných jako svědkové nebo také přísedící. V drtivé většině případů se je podařilo ztotožnit s pudmistry či fojty jiných obcí velkostatku. Z toho lze usoudit, že ke svědeckému podpisu byli povoláni také další obecní představení, a to nejspíše ti, kteří právě v tu dobu byli v kanceláři přítomni. Ať již proto, že se téhož dne sami účastnili renovace úřadu své obce (jako staří či noví úředníci), nebo se k vrchnímu úřadu vydali v jiné záležitosti. Výjimkou je ovšem účast buchlovického pudmistra. Četnost

jeho podpisu výrazně převyšuje všechny ostatní, lze tedy s vysokou mírou pravděpodobnosti konstatovat, že byl jako místní, a tedy snadno dosažitelný svědek předvoláván v případě, že přímo na úřadě nebyl zrovna nikdo po ruce.

Z toho, co bylo dosud řečeno o kompetencích i způsobu výběru pudmistra, můžeme zřetelně vidět, že pudmistr byl skutečně představitelem obecní samosprávy, nikoli úředníkem správy vrchnostenské. A přestože vrchnost měla právo potvrzování volby pudmistra i pravomoc k jeho odvolání, vliv obce na obsazení této funkce byl zásadní, neboť vrchnost v naprosté většině případů respektovala volbu obce a potvrdila právě toho kandidáta, jenž získal nejvíce hlasů. Z následujícího grafu č. 3 tuto skutečnost můžeme zřetelně pozorovat.¹³ Vysoký počet nezjištěných případů je způsoben faktem, že u mnoha renovací se dochoval pouze samotný protokol z ceremoniálu obnovy pudmistrovského úřadu. Příčinou může být i to, že se votum ztratilo, musíme ale také vzít v úvahu možnost, že se průběh hlasování nezapisoval, obec pouze oznámila vrchnímu úřadu jména vyvolených kandidátů. Ať tak či tak, v mnoha případech bohužel nemůžeme blíže nahlédnout do okolností výběru nového obecního představeného. Za zmínku stojí i výjimečná situace, kdy vrchnost nechtěla potvrdit ani jednoho z navržených kandidátů. Do této pozice se roku 1835 dostal Újezdec u Osvětiman. Obec navíc nebyla schopná navrhnout žádného dalšího kandidáta, vrchnost tedy ponechala současného pudmistra ještě jeden rok ve funkci. Příští rok se již renovace uskutečnila běžným způsobem.¹⁴

Vrchnost potvrdila kandidáta s nejvyšším počtem hlasů:

Graf 3. Způsob rozhodování vrchnosti při výběru kandidáta na pudmistra v obcích panství Buchlov.

Po obnově pudmistrovského úřadu následovala ještě výměna mladšího pudmistra a konšelů. Její postup byl podobný, ale tentokrát jí nepředcházela žádná volba, tyto své spolupracovníky si mohl pudmistr sám vybrat. Poté pak požádal o jejich vzetí do přísahy, k němuž byl pozván opět do vrchnostenské kanceláře, kam se dostavili také zástupci obce. Pudmistr představil kandidáty a pokud je obec i vrchnost akceptovala, složili předepsanou přísahu.¹⁵

Naproti tomu fojt jako vrchnostenský úředník nebyl ani vybírán, ani schvalován obcí, jeho jmenování bylo čistě záležitostí správy velkostatku. Neměl ani stanoveny nějaké určité funkční období, teprve pokud nechtěl či nemohl funkci zastávat, popř. vrchnost nebyla s jeho prací spokojena, bylo přistoupeno k renovaci.¹⁶ Ta spočívala pouze ve složení přísahy na vrchnostenské kanceláři. Jako panský úředník v ní sliboval hájit *vrchnostenské dobré*. Výměně fojta přihlížel samozřejmě vrchní úředník, kromě něj však nalezneme mezi přítomnými celou škálu personálu patrimonie: aktuára, správce, purkrabiho, důchodního a dokonce i lesního pojezdného. Svědecký podpis pak kromě fojtů jiných vesnic přidal i ne jeden pudmistr. Naopak fojt zase běžně spolupodepisoval obecní písemnosti. Přestože v této

především nespokojenost s péčí o obecní majetek a celkovou nespokojenost s tím, jak plní své povinnosti.²⁰

Podívejme se nyní na některé kauzy podrobněji. Jako první uvedeme žádost městečka Žeravic o odvolání pudmistra Ignáce Stoupala. Odpověď vrchního úřadu z 13. června 1828 skrývá mnoho zajímavého. Již na počátku připomíná, že podle nařízení z roku 1784 má pudmistr sloužit tři roky a vůbec není možné odvolávat pudmistra s ohledem na výběr daní, jedině pokud by se dopustil zločinu.²¹ Vrchní úředník tedy nejenže stížnost zamítl, ale dal také potrestat vězením (patrně na obvyklou dobu 24 hodin) předkladatele stížnosti. To ovšem nestačilo, neboť bylo třeba řešit přetrvávajícího „ducha odporu“ proti obecnímu představenému. A jak uvidíme, postupoval vrchní se vši rozhodností. Pudmistrovi přikázal hned téhož dne svolat obecní shromáždění a předvolat obecního písaře, aby vypověděl, kteří sousedi ho požádali o sepsání stížnosti (samotný dokument byl v podstatě anonymní, podepsán jen: „*v jménu celej obce*“). Tyto osoby se měly hned následujícího dne dostavit do panské kanceláře, a „*pokud se nebudou moci prokázat, že mají plnou moc od všech členů obce, budou exemplárně potrestáni, a tak bude pro jednou v obci nastolen klid.*“ Stejně tak měli být potrestáni také všichni, „*kteří se opovážili držeti pokoutné shromáždění.*“ Pudmistrovi bylo výslovně přikázáno přečíst toto rozhodnutí celému obecnímu shromáždění a ohlásit jmenovitě každého, kdo by se při tom choval nepatřičně. Jak z vlastního obsahu, tak také z formulací doslova číší snaha ukázat poddaným pevnou ruku a zastrašit případné další „*neklidné hlavy*“.²²

Tento případ potvrzuje především to, co bylo řečeno o době konání renovace. Pokud se nejednalo o skutečně závažné prohřešky, musela své výhrady obec přednést až v řádném renovačním termínu. Snahou vrchního úřadu bylo také zabránit tomu, aby se případné stížnosti staly nástrojem vyřizování účtů a ventilováním osobních antipatií a sporů mezi jednotlivci, kterých nebylo na vesnici o nic méně než dnes. Proto se prošetřovalo, zda stížnost skutečně odráží názor všech, teprve poté se jí byl vrchní úřad ochoten zabývat. K rozuzlení zmíněné kauzy doplníme pouze tolik, že na přelomu let 1828 a 1829 Ignác Stoupal svůj úřad opustil. Podrobnosti neznáme, ale je vcelku lhostejno, zda se proti němu skutečně obec postavila, nebo zda jej tato kauza odradila od dalšího pokračování a z funkce odešel dobrovolně.

Řádný úřední postup v situaci nastalé nutnosti změny zvolili buchlovičtí. Jejich pudmistr Martin Hrabec na začátku roku 1807 sám oznámil obci a vrchnímu úřadu, že nechce dále pokračovat v pudmistrovském úřadě. Obci tedy byl oznámen termín renovace. V odpověď sestavila poměrně rozsáhlou stížnost sestávající z 12 bodů. Není třeba zde podrobněji rozebírat obsah, nejvíce bodů se týkalo hospodaření s obecními penězi, výběru poplatků, dluhů obce, údajně chybějících položek v účtech apod. Nechyběly ovšem ani těžko průkazné osobní invectivy typu nařčení z hráčské vášně nebo obvinění jeho dětí z krádeží ovoce ve vinohradě. Aby mohla být provedena výměna, musel se nejdříve spor vyřešit. Vrchní tedy předvolal pudmistra a přečetl mu stížnost. Ten se pak postupně k jednotlivým bodům vyjádřil. Po vyhodnocení výpovědi pudmistra shledal, že Martin Hrabec svou funkci vykonával řádně a k dobru obce, proto napříště buchlovičtí měli „*budůcně všechno to, cokolivěk oni před kancelář přednesú, napřed rozvážit, sice ty, kteří něco na cti utrhačícího přednesú, když se to nedokáže, jakožto na cti utrhačící dle nejvyššího zřízení potrestáni budú.*“ Obci zde příznává právo poukazovat na pudmistrovsky nedostatky v obecním hospodaření, „*ne ale jenom řečú, nýbrž dokonalýma důkazy.*“ Závěrem bylo rozhodnuto o povolení renovace, ale vrchní úředník neopomněl s patřičným důrazem připomenout, že nikoli pro stížnost obce, ale „*že on sám o propuštění žádá, obzvláště z ohledu toho, že by vždycky nejaká rozbroj mezi ním a obcú být mohla.*“ Je vcelku pochopitelné, že se vrchnost bála precedentu, který by strhl lavinu dalších stížností při jakékoli příležitosti, jež by se komukoli z obce hodila, proto závěrem ještě

jednou pohrozil: „*Při této příležitosti se taky ponechat nemůže obec ještě jedenkrát napomenout budoucně jsi na její přednesení ke kanceláři víc pozor dát a se do toho, co ji nesluší, nikolivěk míšat, sice by si musela potom ty následky sama připsat.*“²³

Podobně se vyvíjela i situace kolem stížnosti Újezdec roku 1825 na pudmistra Vác-lava Sabáčka kvůli špatnému hospodaření, opilství a také kvůli tomu, že údajně se svým příbuzným fojtem tvrdí, že si v obci mohou dělat, co se jim zlíbí. Patrně byla odmítnuta, o rok později se totiž opakuje. Tentokrát máme záznam z protokolu, který zachycuje projednávání stížnosti před vrchním úřadem, zastoupeným zde opět vrchním a aktuárem. Samozřejmě byl předvolán újezdecký pudmistr, obec pak zastupovalo pět vybraných sousedů. Po vyslechnutí pudmistra shledal vrchní tentokrát ve dvou bodech jeho pochybení: jednak ve vykazování příjmů za pronajatá obecní pole, dále pak ve věci půjčky 190 zlatých na soudní výlohy sporu, jenž obec vedla o pastvinu Chrást. Obec chtěla vykázání výdajů z těchto peněz, díky této stížnosti se ale zjistilo, že obec zplnomocnila pudmistra zastupováním v této při bez souhlasu vrchního úřadu. To mělo pro Buchlovice neblahý následek, neboť tento na půjčku pohlížel jako na soukromou, nikoli veřejnou a nařídil, že ji musí splatit obyvatelé obce, kteří jsou podepsáni na pudmistrově plné moci. Ti ať se mezi sebou dohodnou, kdo kolik a jak zaplatí. Pokud se nedomluví sami, ať se obrátí na příslušnou soudní instanci. S ohledem na zjištěné skutečnosti se rozhodl k 1. květnu pudmistra odvolat (i když ten se ve své výpovědi vyjádřil, že rád z této funkce odejde) a přikázal obci provést volbu nového. Pudmistr Sabáček pak samozřejmě musel nahradit neodvedené peníze za pronájem louky.²⁴

U dalšího sporu se nedochovaly žádné záznamy o vyšetřování, pouze stížnosti obou stran. Právě z nich lze vyčíst několik zajímavých informací. Na první pohled zaujme absence věcných argumentů, které evidentně zastoupily vzájemné antipatie. Vše začalo v březnu 1837, kdy vrchnímu úřadu došla stížnost ze Stupavy. Obsahově zaujala nevšedně absurdními výhradami typu: „*když něco přijde soudit, tak soudí jeho žena a pudmistr nic*“ nebo „*takový pořádek je v naší obci, že může kurva k nám přijít odkád chce, každou do obce přijme.*“ Věcnější povahy jsou stížnosti na vybírání vyšší než předepsané obecní dávky a na zanedbávání jeho povinností při údržbě cesty.²⁵ Pudmistr Matouš Korčák zhruba o týden později odesílá vrchnímu úřadu svou stížnost na některé ze sousedů, kteří jej veřejně obviňovali z krádeží obecních peněz, uráželi jej a odpírali práci na silnici. Závěrem žádá o podporu proti odbojníkům.²⁶ Ačkoli podrobnosti vyšetřování (proběhlo-li vůbec) neznáme, z dalších souvislostí víme, že se velké podpory nedočkal. Ještě v březnu totiž Korčák, jenž byl mimochodem pudmistrem již dlouhých 10 let, ze své funkce odstoupil a obec si tedy mohla vybrat nového představeného. Volby vyhrál Josef Merta, jehož Matouš Korčák označil za jednoho z hlavních oponentů. Snad právě proto vrchní úřad využil svého práva a vítěze voleb do čela obce nevybral. Přesto se stal mladším pudmistrem a v roce 1841 nakonec i starším pudmistrem. Matouš Korčák však mohl odejít se vztyčenou hlavou. Nejen pro odsloužených 10 pudmistrovských let nelze pochybovat, že byl schopným a loajálním úředníkem. Svědčí o tom i to, že jej vrchnost hned roku 1837 dosadila do funkce fojta, kterou pak vykonával ještě dalších 16 let.

Jak jsme viděli na uvedených případech, být pudmistrem nebylo rozhodně jednoduché a je třeba dodat, že úplně snadné nebylo ani se jím stát. Jako první kritérium pro výběr vhodného člověka bylo jeho společenské postavení. Již bylo řečeno, že vliv na obecní záležitosti mohli uplatňovat pouze osedlí a domkáři, pudmistrem se mohl stát (alespoň ve větších obcích) pouze osedlý. Nebyla to jen otázka společenské prestiže a vztahu mezi gruntovní držbou a spoluvlastnictvím obecního majetku, ale svou roli zde hrály i důvody ryze praktické. Pokud si i sedláci, které mohla zastat v hospodářství jejich čeleď, neustále stěžovali, že pudmistrovské službě obětují čas na úkor hospodářství, oč problematičtější by to muselo být

v případě existenčně mnohem méně zajištěného domkáře. Také je třeba si uvědomit, že pudmistr ručil svým majetkem za případné chyby v účtech. Pokud při renovaci musel vyrovnat způsobené škody, musel mít k tomu dostatek prostředků. Stejně tak v případě, kdy se nedostávalo obecní pokladně prostředků, musel přispět na nenadálá vydání z vlastní kapsy. Nepochybujeme tedy, i když jen málokdy je to v pramenech výslovně uvedeno, že pudmistrem se mohl stát pouze láník, půlláník, čtvrtláník či podsedník. Tato skupina měla sice stejné hlasovací právo, ale nebyla homogenní skupinou. Dokazuje to žádost břestevských půlláníků a čtvrtláníků, aby vrchní úřad ze zvolených kandidátů vybral půlláníka, nikoli podsedníka, kterým byl předchozí pudmistr. Nevíme, co bylo oním útlakem ze strany podsedníků, na který si stěžují, rozhodně je to ale důkazem, že každá sociální vrstva vesnice sama sebe vnímala jako zvláštní skupinu a sledovala své vlastní zájmy.²⁷ Se sociálním postavením souvisí také úroveň vzdělání pudmistra, která hrála při výběru kandidátů velmi důležitou roli. Pokud měl být totiž pudmistr reálně schopen vést obecní účty, bylo třeba, aby zvládal alespoň základní dovednosti – psaní a počítání. Samozřejmě mu v některých činnostech vypomáhali obecní písař, obecní hospodář, mladší pudmistr či některý z konšelů. Na počátku 19. století, kdy se postupně stává základní vzdělání běžnějším jevem i mezi venkovským obyvatelstvem, je již tento předpoklad budoucího úředníka vnímán jako velmi žádaný.²⁸ Nový pudmistr musel být také morálně bezúhonným, prakticky v každém protokolu o renovaci se dle tehdejšího způsobu píše, že vybraný kandidát je *vrchnímu úřadu znám jako mravný a spořádaný muž*. Mohlo by to znít jako pouhá fráze, ale vrchnost skutečně bedlivě dozírala na to, aby nevybrala někoho, kdo již měl problémy se zákonem. Dvojnásob to jistě platilo, pokud se navíc jednalo o prohřešek proti samotné autoritě vrchnostenské správy. Tak se to roku 1832 stalo neúspěšnému kandidátu na pudmistra obce Moravan Antonínu Šimečkovi. Když jej vrchní úředník nevybral za pudmistra, veřejně přímo při renovaci prohlásil, že „*když Karel Moravský za budmistra vyvolený bude, a když domů přijdeme, tak celá obec povstane*.“ Za tento prohřešek proti autoritě vrchnosti byl potrestán 48 hodinami vězení a bylo mu provždy zapovězeno ucházet se nejen o pudmistrovský, ale i o jakýkoli jiný úřad.²⁹

A jakou odměnu obecní představený získal za tuto službu? Podle svědectví obecních účtů pudmistr a někdy i další obecní úředníci dostávali peněžní odměnu, avšak lze ji považovat za spíše symbolickou. O platu pro fojty a fojtíky zprávy chybí, víme ale, že zase byli osvobozeni od robot. Významnou roli u obou funkcí nejspíš hrála i jistá společenská prestiž, která byla s funkcí spojena, osobní ambice nebo i prostá snaha sloužit veřejnému blahu. Při odhalování niterných pohnutek jednotlivců nám strohá řeč úředních dokumentů mnoho nepomůže, popsání střípky z mozaiky fungování obecní samosprávy na buchlovském panství nám však zřetelně ukazují, že moderní obecní samospráva se nezrodila jen jako plod revoluce roku 1848, ale v mnoha ohledech zde zárodky komunální politiky se všemi pozitivy a negativy fungovaly již dlouho předtím.

Poznámky:

- 1 Č o u p e k, Lukáš. K vývoji obecní samosprávy na panství Buchlov před rokem 1850. *Slovácko* 58, 2016, s. 193–205.
- 2 Moravský zemský archiv v Brně, fond F 45 – Velkostatek Buchlov, inventární číslo 413 (dále jen MZAB, F 45, i. č. 413).
- 3 Většinou byl roční účet uzavřen k 31. říjnu, kdy končil vojenský rok, ve starší době k 31. prosinci. Protože proces zpracování a následné revize účtů vrchním úřadem nějakou dobu trval, můžeme říci, že fakticky byly účty vypracovány až na konci roku nebo začátku roku následu-

jícího. V průběhu čtyřicátých let 19. století se prosazuje pod tlakem státu uzavírání účtů dle vojenského roku.

- 4 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokoly z 20. září 1846, resp. 20. května, 27. května a 30. prosince 1843.
- 5 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Převážná většina žádostí vypadala velmi podobně této: „Níže podepsaná obec městečka Žeravic slavnému vrchnostenskému úřadu uctivě k vědomosti dává, že bývalý pudmistr Štěpán Němec z pudmistrovství vypovídá a z služby děkuje, kdežto i obec jeho propuští, přitom také slavný vrchnostenský ouřad uctivě prosí a žádá, aby jinší dle milostivého uznání zvolen aneb představen byl, o co níže podepsaný prosí a žádá. V Žeravicích dne 23. ledna 1839.“ List obvykle podepsal pudmistr a několik zástupců obce. Stříbrnice však spokojenost se svým pudmistrem vyjádřily takto: „my ze stříbrnickéj obce v poníženosti přednášíme jejich slavnému vrchnostenskému ouřadu, že nám náš pudmistr Pavel Kočář v ouplnej hromadě poděkoval, abychom ho z pudmistrovství propustili a jinšího sobě na jeho místo zvolili. My ale na něm až posavad přestáváme a vinšovali bychom ještě, aby ještě pudmistrem byl. Jestli pak ale přece by nechtěl zůstat, tedy sme dle votaci nasledující níže psaný vyvolili...“ (tamtéž, 22. ledna 1830).
- 6 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8, Žeravice 13. června 1828: „Poněvadž nás věilejší pudmistr dobrý pořádek v obci nevede a vždycky víc a víc padá, tak že se poníženě podepsaná obec obává, aby on pudmistr i s obcou do horšího nepřišel, k čemu by se chýlilo, kdyby on ještě dýlej v tom byl. Obec ale se přinucena vidí, jeho se zaujati a jeho z toho osvoboditi, protož jemu z toho vypověděla i také s ponížeností a uctivostí prosí a žádá, aby on od slavného vrchnostenského ouřadu z toho propuštěn a jinší představen byl.“
- 7 V renovačních protokolech velkostatku Buchlov jsme napočítali padesát šest případů, kdy byli vybráni tři kandidáti, a devět případů, kdy byli čtyři. Pouze jedenkrát máme doloženo dva, pět a dokonce jedenáct navržených jmen.
- 8 Bohužel chybí dostatek dat pro podrobnější analýzu, jež by srovnáním seznamů hlasujících se seznamy vlastníků domů v jednotlivých vesnicích přesně zachytila sociální rozměr volby kandidátů na úřad pudmistra. Proto můžeme pouze jako ilustrativní přehled uvést nejvyšší zjištěné počty hlasujících v jednotlivých obcích: Břestek – 26, Buchlovice – 50, Medlovice – 19, Moravany – 57, Osvětimany – 46, Salaš – 25, Staré Hutě – 26, Stříbrnice – 31, Stupava – 63(!), Újezdec u Osvětiman – 25, Žeravice – 40.
- 9 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, Stupava 13. března 1837. Podpisy obou sociálních skupin jsou na žádosti odlišeny nadpisem. Vzhledem ke skutečnosti, že pudmistr sám chtěl odejít, mohla se již 24. března 1837 uskutečnit nová volba, v níž hlasovalo 63 osob. Z uvedeného počtu vyplývá, že hlasovat museli také domkáři, neboť k roku 1843 se zde uvádí pouze 3 čtvrtlánici a 40 posedníků (srovnej N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 683). Vota Stupavy z let 1843 a 1847 však udávají jen 24, respektive 14 hlasujících.
- 10 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10 (protokol vrchního úřadu z 5. února 1831): „[...] diese Rechnung bei versammelten Gemeindversamlung, sowohl rücksichtlich der Empfänge als auch Ausgaben, für liquid anerkannt worden ist [...]“.
- 11 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10: „dle obdržného poručení má naše obec tři sousedy dne 12. tohoto měsíce vyvolit, kteří dne 19. tohoto měsíce k slavnému vrchnímu kanceláru se dostavit mají, z kterých se jeden za purmistra obci představí, poněvadž níže psaný za obcú mnoho peněz k podosahnutí má a kdyby níže psaný do osmi dní z tohoto ouřadu propuštěný byl, tak by takové peníze od obce tak brzy neobdržel. Ačkoliv níže psaný ten ouřad purmistrovský velice rád opustí, nicméně ale jemu na tom záleženo jest, by jemu obec takové podlužní peníze složila, pročež poníženě prosí, by slavný vrchní ouřad tak milostivej byl, když on z toho ouřadu propuštěný býti má, by dříve obec jemu patřící peníze složila, se poníženě mu odporučující zůstává vždy ponížený Georg Cvek, pudmistr. Osvětimany dne 12. srpna 1832.“ Dodejme jen, že vrchnost skutečně jeho žádost vyslyšela a odložila renovaci až na 24. srpna.
- 12 Pro ilustraci lze uvést protokol o renovaci buchlovického pudmistra z 12. února 1831 (MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8): „Da nun Lorenz Kučik zum Oberamte als ein gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist, so wurde er zum Bauermeister für die Marktgemeinde Buchlowitz bestimmt, der Franz Strýček seiner Dienstpflicht enthoben und der Lorenz Kučik nach dem beiliegenden Eidesfor-

mel in Pflicht genommen, nach dem er früher über die aus diesem Amte ihm zustehenden Pflichten belehrt geworden.“

- 13 Nedokazují to jen statistická fakta, v některých renovačních protokolech se otevřeně mluví o tom, že byl kandidát vybrán, neboť je vrchnímu úřadu znám jako řádný muž a získal většinu hlasů – např. MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokol ze 16. prosince 1843: „*Indem Anton Stryczek dem Amte als ein Gesitteter und ordentlicher Mann bekannt ist und die meiste Vota für sich hat, so wird derselbe zum Bauermeister für die Gemeinde Buchlowitz bestimmt [...]*“.
- 14 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, votum obce Újezdec u Osvětiman ze 4. ledna 1835.
- 15 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, protokol z 30. ledna 1841.
- 16 Záznamů o renovacích fojtů je mnohem méně (21), proto nelze činit jednoznačné závěry o době, kdy se obvykle renovace konala. Data konání jsou však oproti renovacím pudmistřů mnohem více rozptýlena po celém roce. To koresponduje se skutečností, že fojt neměl pevné funkční období. K výměně tedy docházelo dle potřeby, nejčastěji ale přece jen v lednu (6 případů).
- 17 Podpis fojta z Žeravic najdeme vedle pudmistra a konšela např. na smlouvě o odprodeji obecního pozemku z 2. března 1834 (MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8), na žádosti o povolení renovace z 5. ledna 1836 (tamtéž, karton 10), stupavský fojt zase podepisoval spolu s dalšími úředníky obecní účty (např. za rok 1839 – MZAB, F 45, i. č. 413, karton 11). Podle pořadí podpisů lze snadno vidět hierarchii vesnické správy: „*Josef Stupňánek pudmistr, Matuš Korčák fojt, Josef Merta mladší pudmistr, Martin Merta ouřadní, Jan Minks sused.*“
- 18 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, renovační protokol z 16. června 1832.
- 19 V konkrétních číslech vypadají důvody demise takto: kvůli zanedbávání vlastního hospodářství 15, kvůli nevděčnosti vykonávané služby 5, kvůli nemoci 2 (+ 1 fojt), kvůli stáří 1, z rodinných důvodů (smrt, nemoc manželky) 2, pro neposlušnost obce 1, kvůli neznalosti písma 1, pro zaneprázdněnost jinými veřejnými funkcemi 1.
- 20 Jak bylo dříve řečeno, kromě čtyř případů, kdy stížnost povstala souběžně s demisí a vše se tedy vyřešilo vzájemnou dohodou a standardní renovací, bylo nalezeno devět případů zbavení funkce. Z nich šest se ale řešilo v běžném termínu. To znamená, že pudmistr řádně dokončil své volební období.
- 21 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Zdá se, že zemské gubernium se snažilo prosadit tuto praxi již před drahnou dobou, ale vcelku bezúspěšně. Třileté volební období zavedl na svém panství i magistrát města Uherského Hradiště roku 1826. Srovnej Č o u p e k, Lukáš. Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové. *Slovácko* 43, 2001, s. 157, pozn. č. 48.
- 22 Tamtéž.
- 23 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8. Citované úseky pocházejí z výnosu vrchního úřadu z 25. února 1807. Stížnost obce i protokol z výsledku pudmistra nese datum o dva dny starší. Uskutečnění renovace bylo výnosem stanoveno na 28. února. Jak tedy vidíme, vrchní úřad celou záležitost vyřídil velmi promptně.
- 24 Tamtéž, protokol z 15. dubna 1826 a výnos z 16. dubna 1826.
- 25 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10, stížnost z 13. března 1837.
- 26 Tamtéž, stížnost z 21. března 1837. Za zvláštní zmínku stojí způsob, kterým pudmistr na obvinění ze zpronevěry reagoval. Svolal totiž obecní shromáždění a přede všemi se veřejně vykázal z účtů.
- 27 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 8, Břestek 7. ledna 1831.
- 28 MZAB, F 45, i. č. 413, karton 10: „*poněvadž náš pudmistr v písmě není nic učený a skrz to se k tomu úřadu velice neschopným činí [...], z tej příčiny u vrchního kanceláře propuštěn býti žádá [...]. Stalo se v Medlovicích dne 17. února roku 1837.*“ Podobných případů lze uvést celou řadu.
- 29 MZAB, F 45, i. č. 413, kar. 10, protokol z 28. ledna 1832. Zatímco obec se tohoto zákazu příliš nedržela, vrchní úřad skutečně tento trest uplatnil, když o dva roky později (dle renovačního protokolu z 22. března 1834) Antonína Šimečka vyloučil z obcí navržených kandidátů s odkazem na incident z předloňského roku.

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978) je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Věnuje se regionální historii a dějinám správy, zejména období 18. a 19. století.

Reinstatement of Municipal Representatives in the Domain of Buchlov in the First Half of 19th Century

A b s t r a c t

A portreeve and a vogt shared the position of the highest representative of respective villages of a domain. On the basis of the analysis of the records about so called reinstatements of these clerks from 1807–1849 it was possible to describe the way, circumstances and conditions of their replacement. In case that a portreeve himself did not want to continue with his work he came forward to the municipal gathering and publicly declared his intention. The village then maintained the attitude. Mostly it meant that they declared their approval, sometimes they added some comments to the negatives of a portreeves work or conversely, their approval and their interest to keep him in the office. The comments together with the application of reinstatement in the written form were then handed over to a domain major office. In case the village wanted to dismiss the portreeve, the procedure was practically the same. First, he was told at the gathering that the village is not satisfied with his work, then the village asked the major office for a permission to elect a new portreeve.

It was usual that there were three proposed candidates out of which the most suitable was chosen by a major office. The candidates were chosen by voting at the village gathering. The result was presented to the major office which declared the date of the reinstatement itself. On the given day the portreeve, representatives of the village and newly proposed candidates gathered in the office. First, the old portreeve was held accountable, then he was dismissed. A chosen candidate then had to swear, and the reinstatement was finished by signatures of those present. Contrary to that, a vogt as a representative of the authority was neither chosen nor elected, he was just named by the people in charge of the manor.

It is clear from recorded resignations that portreeves left their offices mostly because they neglected their own farms. Very often the reason to do so was also the feeling of ingratitude of their function, sometimes a death or illness in their family or their own incapability caused by some disease or their age. There were considerably fewer cases when portreeves were dismissed because the representatives of the village and higher authorities were not satisfied with their work. Most of these cases were solved within the proper term for reinstatement and removal from the office within a year was very rare.

Das Abwechseln der Gemeindevorsteher in der Herrschaft Buchlau in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Z u s a m m e n f a s s u n g

In die Stellung des höchstens Vertreters der einzelnen Gemeinden in der Herrschaft teilten sich der Bauermeister und der Vogt. Dank einer Analyse der Vermerke über die sog. Renovationen dieser Beamten aus den Jahren 1807–1849 gelang es, die Art und Weise, die Umstände und Bedingungen ihres Abwechselns zu beschreiben. Wenn der Bauermeister selbst nicht mehr seine Arbeit fortsetzen wollte, trat er vor die Gemeindeversammlung und verkündete öffentlich diese Absicht. Die Gemeinde nahm dazu Stellung. Zumeist bedeutete dies, dass sie ihre Zustimmung äußerte, mitunter konnte sie Beanstandungen zu Mängeln in seiner Arbeit hinzufügen oder im Gegenteil ihre Zufriedenheit ausdrücken und das Interesse daran aussprechen, dass der Bauermeister sein Amt fortführt. Die Anmerkungen wurden gemeinsam mit dem Antrag auf Renovation in schriftlicher Form Obrigkeit übergeben. Wollte aber die Gemeinde den Bauermeister absetzen, so war die Vorgehensweise praktisch die gleiche. Zuerst teilte die Gemeinde auf der Gemeindeversammlung dem Bauermeister mit, dass sie mit ihm nicht zufrieden ist, dann ersuchte sie die Obrigkeitskanzlei um Genehmigung einer Neuwahl.

Es war üblich, dass die Gemeinde drei Kandidaten vorschlug, von denen dann das Obrigkeitsamt den geeignetsten Anwärter auswählte. Die Auswahl der Kandidaten auf der Gemeindeversammlung erfolgte durch Abstimmung. Das Ergebnis legte die Gemeinde dem Obrigkeitsamt vor, das das Datum der eigentlichen Renovation festlegte. Zum festgelegten Termin erschienen der bisherige Bauermeister, die Vertreter der Gemeinde und die vorgeschlagenen Kandidaten in der herrschaftlichen Kanzlei.

Zunächst musste der endende Bauermeister Rechnung ablegen und wurde danach aus dem Dienst entlassen. Der ausgewählte Kandidat leistete dann einen Eid und mit Bestätigung des Protokolls durch die Unterschriften der Anwesenden endete die Renovation. Dagegen wurde der Vogt als Vertreter der Obrigkeit in der Gemeinde weder von der Gemeinde ausgewählt noch von ihr bestätigt, seine Ernennung war reine Angelegenheit der Herrschaftsverwaltung.

Aus den erhaltenen Demissionen ergibt sich, dass die Bauermeister von sich ihr Amt meist wegen Vernachlässigung ihres eigenen Hofes verließen, ein verhältnismäßig häufiger Grund war auch das Undankbarkeitsgefühl bei der ausgeübten Funktion, ferner Todesfälle oder Krankheiten in der Familie oder die eigene Unfähigkeit aufgrund von Krankheit oder Alter. Wesentlich weniger Fälle finden wir, in denen der Bauermeister auf Betreiben der Gemeinde oder wegen Unzufriedenheit der Obrigkeit selbst abberufen wurde. Zumeist geschah dies außerdem im ordentlichen Renovationstermin, eine Abberufung während des Jahres war eine Ausnahmesituation.